



ЕВРОПЕЙСКА
КОМИСИЯ

Брюксел, 26.4.2017 г.
COM(2017) 206 final

ДОКУМЕНТ ЗА РАЗМИСЪЛ
ОТНОСНО СОЦИАЛНОТО ИЗМЕРЕНИЕ НА ЕВРОПА

На 1 март 2017 г. Европейската комисия представи Бяла книга за бъдещето на Европа. Тя бе отправната точка за широк дебат за бъдещето на Европейския съюз с 27 държави членки.

В Римската декларация от 25 март 2017 г., приета по повод на 60-ата годишнина на ЕС, се заявява „Искаме Съюз, в който гражданите да имат нови възможности за културно и социално развитие и икономически растеж“. През последните шест десетилетия европейската интеграция постигна големи успехи за създаването на такива възможности за всички граждани на ЕС и за повишаване на социалните стандарти във всяка една държава членка.

Въпреки изключителните постижения обаче Европа все още е изправена пред редица предизвикателства. Икономическата криза остави дълбоки белези в живота на хората и в обществата ни. Хората се питат дали предимствата и предизвикателствата, които съпровождат отворените пазари и общества, иновациите и технологичните промени, се разпределят справедливо. Тяхното доверие в способността на Европа да задава посока на бъдещето и да постигне справедливи и проспериращи общества намаля.

Нашият споделен социален стремеж е един от начините да възвърнем подкрепата и да поемем контрол върху нашето бъдеще. Европа е дом на най-равнопоставените общества в света — факт, който се оценява изключително високо в целия Съюз. Въпреки че продължават да съществуват различия в икономическото развитие и социалните традиции на отделните държави, постепенно укрепихме както индивидуалните, така и колективните социални права и подобрихме сътрудничеството със социалните партньори на европейско и на национално равнище. Нормативната уредба на ЕС даде стимул за изработването на по-ефективни политики и постигането на по-справедливи резултати в социалната сфера.

Занапред дебатът следва да се съсредоточи върху начините да приспособим нашите социални модели към настоящите и бъдещите предизвикателства и да подсилим социалния дух на Европа. Настоящият документ за размисъл, посветен на социалното измерение на Европа, е приносът на Европейската комисия към тази дискусия. В него се очертават тенденциите и предизвикателствата и най-вече начини да превърнем стремежите си в реалност, да открием възможности за европейците за света, който ги очаква през 2025 г., и да направим нашите общества по-силни и по-приспособими.

Икономическите, социалните и политическите аргументи в полза на една социална Европа са солидни. Това, от което се нуждаем, е изграждането на консенсус относно формата, която тя да приеме в бъдеще.

Има толкова много неща, които трябва да отстояваме, толкова много неща, които трябва да обмислим.

„В тези времена на промяна, като вземаме присърце тревогите на нашите граждани, ние приемаме Римската програма и изразяваме решимост да работим за (...) социална Европа: Съюз, който като се основава на устойчивия растеж, насърчава икономическия и социален прогрес, както и сближаването и конвергенцията, като същевременно поддържа целостта на вътрешния пазар; Съюз, който отчита многообразието на националните системи и ключовата роля на социалните партньори; Съюз, който насърчава равенството между жените и мъжете, както и правата и равните възможности за всички; Съюз, който се бори с безработицата, дискриминацията, социалното изключване и бедността; Съюз, в който младите хора получават най-доброто образование и обучение и могат да следват и да намират работа навсякъде на континента; Съюз, който съхранява нашето културно наследство и насърчава културното многообразие.“

*Римска декларация на ръководителите на ЕС,
25 март 2017 г.*

1. Социалното измерение на Европа

На фона на световните стандарти европейските общества са проспериращи и богати — добро място за живот. Те са с най-високи равнища на социална закрила в света и се нареждат на много добри позиции по отношение на благосъстоянието, човешкото развитие и качеството на живот. Европейците потвърждават това. Като цяло те заявяват, че са щастливи и доволни от своя начин на живот. И все пак, когато бъдат запитани за бъдещето, мнозина изразяват безпокойство и загриженост, особено за следващите поколения.

Има съществени различия в тревогите на отделните хора и между различните региони и държави, но са налице и общи предизвикателства. Всички държави членки преминаха през радикални промени, които се отразиха върху ежедневието на хората. В държавите членки от Централна и Източна Европа гражданите все още са изправени пред последиците от бързите трансформации в тези държави от 90-те години на миналия век насам. В други страни е осезателно въздействието на най-тежката икономическа и социална криза от десетилетия насам, дори и сега положението да е сравнително по-добро. Що се отнася до бъдещето, във всички държави членки се осъществяват бързи и дълбоки промени — от застаряването на населението до възникването на нови семейни модели, от скоростта на цифровизацията до новите форми на труд, както и въздействието на глобализацията и урбанизацията.

Много от тези тенденции предлагат безпрецедентни възможности за свободен избор, по-здравословен и по-дълъг живот, по-добри условия за живот и по-новаторски и отворени общества. Но те повдигат и нови въпроси. Дали тези възможности са достъпни за всички? Подготвени ли сме, поотделно и като общества, за промените, които ни предстоят? Темповете и сложността на много от текущите трансформации подхранват усещането, а и реален риск, за възникването на смущения и за несигурност в ежедневието на много хора, както и за несправедливост и неравенство в по-общ план.

Има различни мнения за това дали „Европа“ е източник на проблеми или решение за тях. Това се дължи отчасти на факта, че понятието „социална Европа“ има различно значение и важност за различни части на обществото.

За някои хора „социална Европа“ е изпразнено от съдържание понятие, а ЕС се възприема като катализатор на глобалните пазарни сили, посредник на търговски интереси и заплахата от „социален дъмпинг“ в един безпределен и неограничен от рамка единен пазар.

Други оспорват самата необходимост от социално измерение на Европейския съюз, като считат, че социалните въпроси са от изключителната компетентност на техните национални и регионални правителства. Социалната политика и минималните стандарти на ЕС се възприемат дори като средство за възпиране на конкуренцията.

За трети път „социална Европа“ е в основата на приноса на ЕС за постигането на демократични, многообразни в културно отношение, сплотени и проспериращи общества. Тя означава икономически и социален напредък, борба с дискриминацията и социалното изключване, като подготвя европейците за пазара на труда и им дава възможност да живеят пълноценно. Тези хора възприемат Европа като най-доброто средство за закрила и овластяване на нашите

граждани и за защита на нашите общи ценности, особено в момент на нарастващи заплахи и несигурност както у дома, така и по света.

Европа има водеща позиция в световен план по отношение на качеството на живот

Канада

Очаквана продължителност на живота		82,2
Щастие		7,3
Платен годишен отпуск		10
Отпуск по майчинство		8,2
Свободно време		14,4

САЩ

Очаквана продължителност на живота		79,3
Щастие		7
Платен годишен отпуск		0
Отпуск по майчинство		0
Свободно време		14,5

Бразилия

Очаквана продължителност на живота		75
Щастие		6,6
Платен годишен отпуск		22
Отпуск по майчинство		17
Свободно време		15

-  Очаквана средна продължителност на живота при раждане, в години
-  Индекс (10 е най-високата степен на щастие)
-  Минимален брой дни платен годишен отпуск
-  Платен отпуск по майчинство, в седмици
-  Време, посветено на отдих и лично време, в часове на ден

ЕС-27

Очаквана продължителност на живота	 80,7
Щастие	 6,7
Платен годишен отпуск	 22
Отпуск по майчинство	 17,3
Свободно време	 15,5

Русия

Очаквана продължителност на живота	 70,5
Щастие	 6
Платен годишен отпуск	 20
Отпуск по майчинство	 20
Свободно време	 15

Япония

Очаквана продължителност на живота	 83,7
Щастие	 5,9
Платен годишен отпуск	 10
Отпуск по майчинство	 9,4
Свободно време	 14,9

Китай

Очаквана продължителност на живота	 76,1
Щастие	 5,3
Платен годишен отпуск	 5
Отпуск по майчинство	 14
Свободно време	 Няма данни

Очаквана продължителност на живота Южна Африка

живота	 62,9
Щастие	 4,8
Платен годишен отпуск	 15
Отпуск по майчинство	 10,2
Свободно време	 Няма данни

Австралия

Очаквана продължителност на живота	 82,8
Щастие	 7,3
Платен годишен отпуск	 20
Отпуск по майчинство	 2,5
Свободно време	 14,4

Европейският съюз винаги е имал социално измерение, в тясна връзка с неговите икономически амбиции. Подобряването на условията на труд, стандарта на живот и равенството между половете са основни цели на ЕС още с утвърждаването в Римските договори през 1957 г. на принципа на равно заплащане между жените и мъжете. Оттогава развитието на социалното измерение върви ръка за ръка със задълбочаването на единния пазар и концепцията за гражданство на ЕС, като осигурява равни условия и основни права във всички държави.

За последните 60 години постигнахме много. Като се започне от Хартата на основните права на Европейския съюз и се стигне до целите на ООН за устойчиво развитие, сега е налице ясен европейски и международен ангажимент за утвърждаване на основните ценности, права и социални цели. Европа има осезаемо отражение върху нашето ежедневие: на учебното и на работното място, у дома, по време на отпуск, при пенсиониране.

Сега, когато Европа с 27 членуващи държави се стреми да очертае своето бъдеще, дискусиата за социалното измерение на нашия Съюз е навременна и необходима. През последните години Европа бе заета да намира спешни отговори на възникващите една след друга кризи. Сега е моментът да извлечем поуки и да отворим нова глава. За тази цел трябва да вземем предвид по-дългосрочната перспектива и да разгледаме по-дълбоките трансформации в нашата икономика и общество.

Настоящият документ за размисъл и по-широкият дебат след публикуването на Бялата книга ни дават възможност да погледнем към бъдещето — заедно. Това ни помага заедно да дадем определение и да придадем смисъл на понятието за социално измерение на Европа, което надгражда постигнатото до момента и отговаря на реалностите на 21-ви век. Показва ни откъде идваме, къде сме сега и накъде можем да поемем. В документа се подчертават различията между отделните държави и региони, но и общите предизвикателства. Задава се въпросът за възможната роля на ЕС и как той може да работи по-добре с държавите членки, социалните партньори и с гражданското общество като цяло.

Подобно на Бялата книга идеите, представени тук, не са нито задължителни, нито изчерпателни. Тяхната цел е да инициират размисъл, така че да се пристъпи към действия.

2. Днешната социална реалност

Преди да бъдат описани предизвикателствата и възможните политически отговори, е полезно да се разгледа настоящото положение в нашите 27 държави.

Социалните реалности в Европа се различават съществено в зависимост от това къде живеем и работим. Въпреки големите сходства в Европа има различни традиции, опит и ситуации. Все още има съществени различия в сферите на образованието и здравеопазването, в моделите на трудова заетост, в заплащането, доходите и системите за социална закрила.

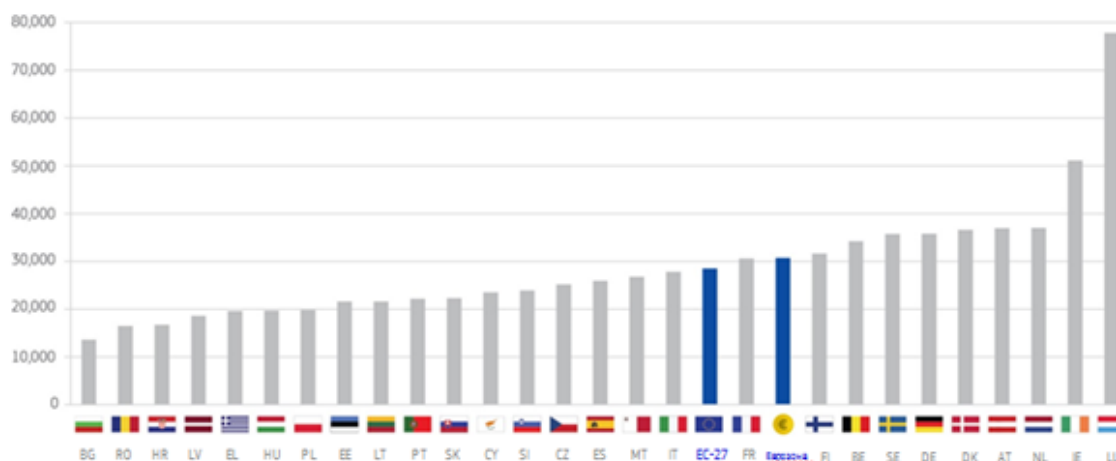
Въпреки че Европа се възстановява от кризата, продължават да съществуват различия между отделните държави и региони.

Европа винаги е означавала сближаване за постигането на по-високи стандарти на живот. В миналото това сближаване се извършваше почти автоматично с помощта на вътрешния пазар и подкрепа от фондовете на ЕС, до степен, че Световната банка нарече ЕС „машина за сближаване“. Но в последните години темпът на сближаване значително се забави или дори е в застой, като най-успешните икономики бележат по-бърз напредък. Защо се случва това и защо то представлява проблем?

Предимствата на сближаването са многобройни. Нашите общества и нашият Съюз стават по-плотени и по-стабилни. Ако условията на труд и живот бъдат сближени, тогава хората могат да се местят в друга държава в резултат от положителен избор, а не защото са принудени от икономическа необходимост. Когато с течение на времето сближаването на икономическите показатели е съпроводено от сближаване на социалните условия, опасенията от „социален дъмпинг“ намаляват и се подхранва подкрепата за единния пазар. Това обаче изисква сближаването да се осъществи в рамките на разумен период от време, така че държавите, хората и предприятията да имат възможност да се приспособят.

В рамките на Европа стандартът на живот се различава

Брутен вътрешен продукт на глава от населението по стандарт на покупателна способност, в евро, 2015 г.



Източник: Европейска комисия

Икономическите показатели за стандарта на живот обрисуват разнородна картина в различните части на Европа. Но и средните национални стойности не разкриват цялата истина, тъй като маскират още по-големи различия в рамките на териториите на държавите членки, като в относително по-бедните държави има сравнително богати отделни райони и обратно. Като цяло столиците са в значително по-добро положение в сравнение с други места. Така например понастоящем Братислава и Прага са съответно петият и шестият по ред най-богати региони на ЕС по брутен вътрешен продукт (БВП) на глава от населението.

Най-бързият икономически растеж в ЕС през периода 2008—2014 г. беше отчетен в полския регион Mazowieckie, който включва столицата Варшава. През 2008 г. БВП на глава от

населението в региона Mazowieckie беше 17,1 % под средната стойност за ЕС, а през 2014 г. вече беше нараснал до 8,4 % над средната стойност за ЕС-28.

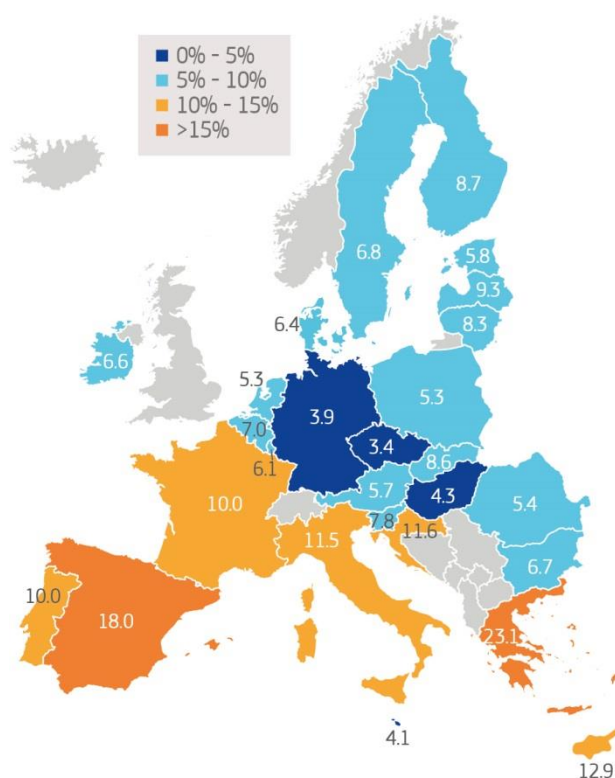
Благодарение на подкрепата от фондовете за селското стопанство развитието на тези райони, които представляват три четвърти от територията на Европа, също беше съществено подобро.

Въпреки това напредъкът не се усеща по еднакъв начин в различните региони или части на обществото. Например, въпреки че частичното или пълно делокализиране на предприятия нямаше цялостни отрицателни последици за някои държави и то е част от възможностите, предлагани на предприятията от единния пазар, в многобройни отделни региони то доведе до сериозни трудности и загуби.

Равнищата на безработицата спадат, но се различават значително в рамките на Европа

Равнището на безработица варира от под 5 % в Чешката република, Германия и Унгария до 18 % в Испания и 23 % в Гърция.

в %, февруари 2017 г.

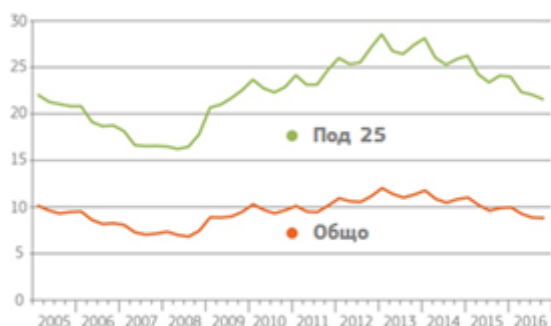


Източник: Европейска комисия

Кризата засегна отделни части на Европа по различен начин, но в целия ЕС нейното отражение беше особено тежко върху младите поколения. В края на 2016 г. равнището на младежката безработица беше 18 % в ЕС и 20 % в еврозоната. В Гърция, Испания и Италия безработицата

сред младите хора беше около 40 %. За първи път след Втората световна война има реален риск поколението на днешните млади хора — най-образованото досега поколение — да се озове в по-лошо материално положение от това на техните родители.

Младежката безработица намалява, но все още е висока
% от активното население, 2005—2016 г.



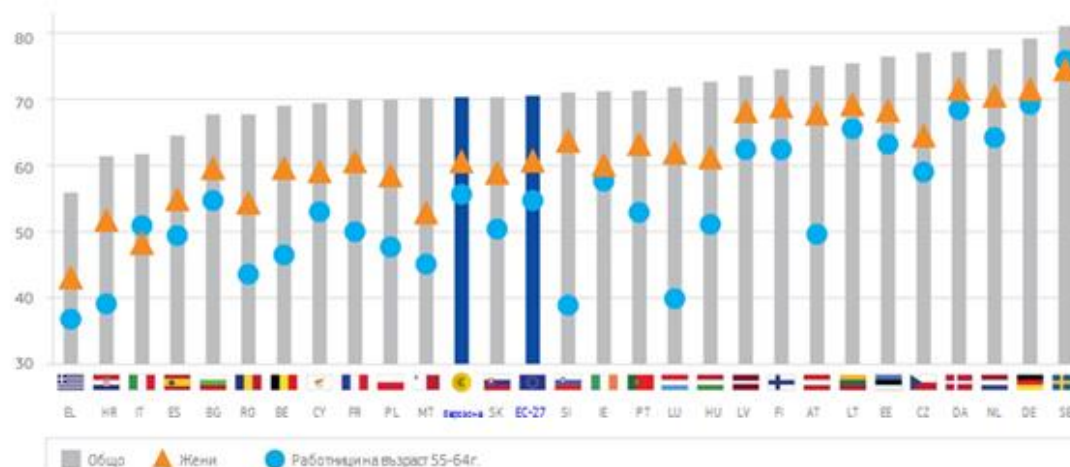
Източник: Европейска комисия

Благодарение на решителни действия и някои трудни за вземане решения сега икономиката отново е поела по пътя на растежа, а във всички държави членки равнищата на безработица се понижават. Понастоящем безработицата е на най-ниското си равнище от 2009 г. насам, както в ЕС, така и в еврозоната. Това може отчасти да се дължи на засилената персонализирана подкрепа, която се предоставя на младите хора в рамките на инициативата „Гаранция за младежта“.

Равнищата на заетост се различават

Ако се разглежда делът от населението в трудоспособна възраст, което реално е трудово заето, т.е. равнището на заетост, отново са видни съществени разлики между отделните държави. Швеция, Германия, Нидерландия, Дания, Чешката република, Естония, Литва и Австрия имат нива на заетост над 75 %, като изпълняват целта, която всички държави — членки на ЕС, се споразумяха да постигнат съвместно до 2020 г. В държавите членки се наблюдават разлики при участието на трудовия пазар на жените и работниците на възраст над 55 години. Въпреки че нивото на заетост сред тези две групи от населението се повишава, те остават значително по-слабо представени на пазара на труда.

Равнищата на заетост се различават: те нарастват, но остават по-ниски за жените и по-възрастните работници
в %, четвърто тримесечие на 2016 г.

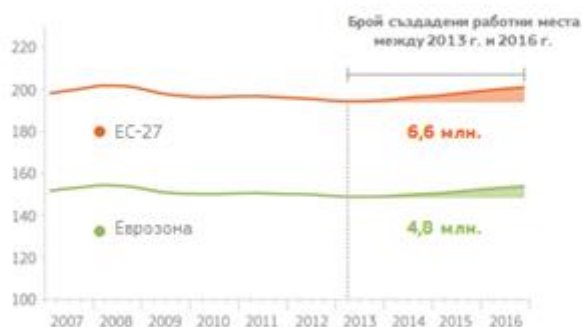


Източник: Европейска комисия

Наред с намаляване на равнищата на безработица се подобряват и нивата на заетост. През четвъртото тримесечие на 2016 г. равнището на заетост в ЕС достигна 71 %, нараствайки от 69 % през 2010 г., когато беше зададена целта. Днес в ЕС-27 работят 201 милиона души — повече от когато и да било досега — от които 154 милиона в еврозоната.

По-добрите равнища отразяват до голяма степен увеличаването на броя на жените на пазара на труда. За тази тенденция допринасят създаването на работни места в сектора на услугите, по-добрите възможности за детски грижи и премахването на данъчните фактори, които възпират втория член на домакинството да работи, въпреки че продължават да съществуват значителни неравенства между половете. По-добрите равнища на заетост отразяват също така и факта, че все повече хора имат по-продължителни трудови кариери. Това отчасти е резултат от пенсионни реформи в миналото, но се дължи също и на по-добрите умения и по-здравословните и безопасни условия на труд в цяла Европа.

Заетостта отново нараства с постоянни темпове в милиони, 2007—2016 г.



Източник: Европейска комисия

Повечето новосъздадени работни места предлагат подходящо ниво на заплащане, сигурност на пазара на труда и благоприятна работна среда. Много от тях са създадени в сектора на услугите, в който обикновено са заети хора с по-висока квалификация. Най-високите равнища на създаване на работни места са в секторите на информационните и комуникационните технологии, административните и спомагателните услуги и професионалните, научните и техническите дейности. 85 % от тези работни места са създадени в малки и средни предприятия.

Създаването на работни места е преди всичко в сектора на услугите

Заетост по сектори в ЕС-27, в милиони

Промяна в %, 2005—2016 г.



Източник: Европейска комисия

Системите за социална закрила в Европа се различават

Освен в пазара на труда, разлики има и в системите за социална закрила на държавите от ЕС-27 от гледна точка на политическите приоритети и бюджетите, с които разполагат. През 2015 г. държавните разходи за социална закрила в ЕС са представлявали около 40 % от общия размер на публичните разходи, почти една пета от БВП. Осем държави членки — Финландия, Франция, Австрия, Дания, Италия, Швеция, Гърция и Белгия — са посветили поне 20 % от своя БВП за разходи за социална закрила.

Начинът на функциониране на социалните системи отразява различните традиции, наследени от миналия век. Разработени в Европа в края на 19-и век, тяхната първоначална цел е била да намерят отговор на предизвикателствата на индустриалната ера (вж. приложение I). Повечето системи са създадени след Втората световна война, а някои от тях биват изцяло разгърнати едва през 80-те и 90-те години на миналия век. Сред определящите параметри за разликите са размерът и разпределението на бюджета, източниците на финансиране, степента на покритие на рисковете сред населението и ролята на социалните партньори.

Системите за социална закрила, в съчетание с данъчното облагане, спомагат за намаляване на неравенствата в доходите. Днес Европа е дом на най-равнопоставените общества в света, въпреки че все още има значителни неравенства. Средно най-богатите 20 % от домакинствата печелят 5 пъти повече от най-бедните 20 %. Според това изчисление най-високите равнища на неравенство в доходите се наблюдават в Румъния, Литва, България, Латвия, Кипър, Естония и Италия. Освен това съществува значително неравенство в доходите между отделните региони в рамките на държавите членки.

Кризата имаше подчертано въздействие върху много европейци, които трябваше да посрещат ежедневните си нужди с доходи, които бяха замразени или намаляха. Въпреки че напоследък отново нараства реалният разполагаем доход, т.е. доходът, с който домакинствата разполагат след облагане с данъци, тези равнища на доходи са реално на същото ниво като през 2008 г.

Накрая, дори в нашите проспериращи общества рискът от бедност остава значителен. Почти една четвърт от населението на ЕС-27 се счита за изложено на риск от бедност или социално изключване. Равнището на детската бедност остава високо, като в няколко държави членки се повишава. Това означава, че тези деца имат ограничен достъп до здравни грижи, изложени са на по-висок риск от преждевременно напускане на училище, а по-късно, когато станат възрастни — на по-висок риск от безработица и бедност. През 2010 г. лидерите на ЕС бяха поели ангажимент да намалят броя на хората, изложени на риск от бедност, с 20 милиона души до 2020 г., но днес Европа все още е далече от постигането на тази цел. До момента има увеличение на броя на хората, изложени на риск от бедност, с 1,7 милиона души.

Кое помага на нашите общества и икономики да устоят на кризата?

Световната финансова и икономическа криза, която започна през 2008 г., доведе в много части на нашия Съюз до високи равнища на безработица, публичен и частен дълг. За много хора и

семейства тя означаваше безпрецедентно трудни ситуации и борба да свържат двата края. Кризата изостри вече съществуващите от известно време проблеми и някои държави бяха по-тежко засегнати от други. В някои страни инвестиционната среда беше по-благоприятна, някои предприятия бяха по-конкурентоспособни, а някои трудови пазари и социални системи успяха по-добре да устоят на сътресенията и да осигурят по-ефективна защита от отрицателните последици от кризата.

И в най-устойчивите държави имаше загуба на работни места, но предприятията успяха по-бързо да създадат нови. Системите за социална закрила, и по-специално обезщетенията при безработица, помогнаха на хората да се справят по време на прехода, а публичните служби съсредоточиха усилията си върху преквалифицирането и реинтеграцията на пазара на труда. Схемите за минимален доход помогнаха на хората да посрещнат насъщните си нужди и да живеят достойно. В държавите, където социалните партньори участваха активно в реформите на пазара на труда, бяха отчетени трайни положителни резултати, тъй като това участие гарантира ангажимент към процеса на реформи от страна на по-голям кръг заинтересовани страни.

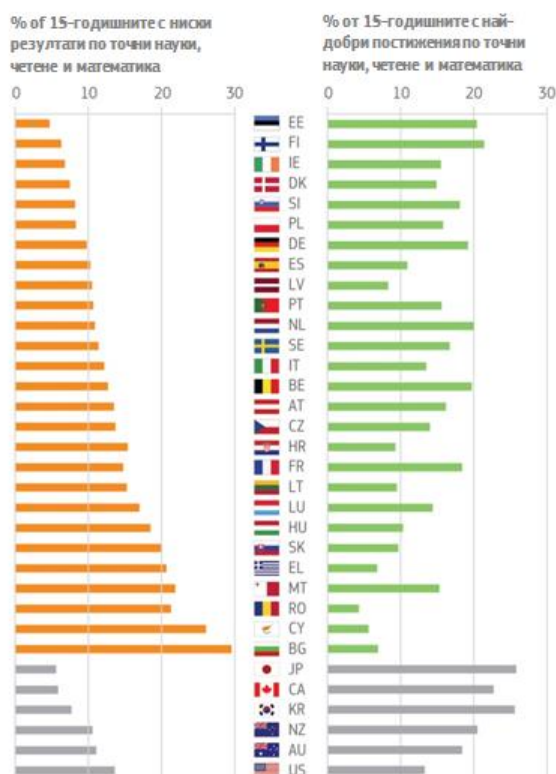
В подготовка за бъдещето

Сред факторите, които във все по-голяма степен ще имат определящо влияние върху бъдещето на нашите общества и икономики, са образованието и уменията. Европа е дом на някои от най-иновативните образователни системи и най-напредничави системи за професионално обучение в света.

Ето защо е обезпокоителен фактът, че около една четвърт от възрастното население в Европа изпитва трудности при четене и писане или е с недостатъчни математически умения, а почти двойно повече хора нямат подходящи цифрови умения. Още по-тревожно е, че основните умения на младите хора все повече се влошават.

За съжаление последните резултати от Програмата за международно оценяване на учениците (PISA) са недвусмислени: въпреки че някои държави членки постигат високи общи резултати и равномерно разпределение на образователните постижения, повечето държави членки не са успели да постигнат достатъчен напредък за намаляване на дела на учениците с ниски резултати при четенето, по математика и при точните науки. Положението е още по-обезпокояващо за някои части от населението, като например учащите имигранти, при които, според средните стойности и като се отчете социално-икономическият им статус, вероятността да постигат резултати под базовото ниво за подготовка по точни науки е два пъти по-голяма в сравнение с връстниците им, които не са имигранти.

Малко са европейците сред хората с най-високи постижения в науката, в четенето и по математика в световен мащаб



Източник: Проучване PISA, ОИСР, 2015 г.

3. Двигатели на промяната до 2025 г.

Социалният облик на Европа претърпя съществени промени през последното десетилетие, а начинът ни на живот и работа е силно повлиян от глобални фактори. Тези тенденции са до голяма степен необратими и през идните години вероятно ще се ускорят във всичките 27 държави членки. Те ще бъдат съпътствани от редица общи предизвикателства, но ще разкрият също така нови възможности.

Населението на Европа се променя бързо

Европейците са по-здрави и живеят по-дълго, което е добра новина. Благодарение на десетилетията мир, здравните грижи, медицинския напредък и по-добрите условия на живот и работа все повече хора се радват на по-дълъг и по-активен живот, след като се пенсионират.

Продължителността на живота значително нарасна. Очаква се тя да се увеличи от 43 години средно през 1900 г. на 82 години до 2050 г. за мъжете и от 46 години средно през 1900 г. на 87 години до 2050 г. за жените. По-голямата част от бебетата, родени в Европа в периода от сега до 2025 г., ще бъдат живи и след 100 години. Паралелно с това все още съществуват значителни разлики между отделните групи доходи и различните региони, що се отнася до продължителността на живота в добро здраве и достъпа до здравни услуги.

Освен това европейците имат по-малко деца. Докато през 60-те години на миналия век коефициентът на плодовитост традиционно е бил повече от две живородени деца на жена,

понастоящем средният коефициент на плодовитост в ЕС е 1,58. Например в Ирландия и в Португалия коефициентът на плодовитост надхвърляше 3, а в момента е под 2.

Съчетанието от нарастваща продължителност на живота и намаляващи коефициенти на плодовитост води до силно изразено застаряване на обществото ни. В ЕС вече живеят повече хора над 65 години, отколкото деца под 14 години. До 2050 г. почти една трета от европейците ще бъдат на 65 години или повече, докато днес европейците в тази възрастова група са по-малко от една пета. Със средна възраст 45 години Европа ще бъде „най-застарелият“ регион в света до 2030 г.

Европейците ще бъдат най-възрастните хора в света до 2030 г.

Средна възраст по региони в света



Източник: Rand Europe

Увеличаването на годините живот обаче невинаги означава години живот в добро здравословно състояние: почти 50 милиона души в ЕС-27 страдат от хронични заболявания, а всяка година приблизително половин милион души в трудоспособна възраст умират преждевременно от такива болести. Тези смъртни случаи могат да бъдат предотвратени чрез по-ефективни политики на публично здравеопазване и превенция или предоставянето на посвоевременни и ефективни здравни грижи.

По-голямата продължителност на живота ще окаже дълбоко въздействие върху публичните политики и социалните услуги отвъд здравната сфера и сферата на полагане на грижи, а именно през целия път от образованието до нуждата от жилищно настаняване и мобилност, отговарящи на потребностите на съответната възраст. Застаряването на населението може да създаде нови работни места вследствие на бързото развитие на отрасъла на социалната икономика, било то по отношение на развлекателните дейности или на предоставянето на грижи. В резултат на застаряването обаче възникват и нови потребности, които трябва да бъдат удовлетворени. Днес почти една трета от хората над 65 години живеят сами, а две трети от

населението над 75 години е зависимо от неформалните грижи, които полагат за тях в повечето случаи най-близките членове на семейството. Всеки шести възрастен човек живее в бедност, като възрастните жени са особено засегнати от ниски пенсии поради непълен трудов стаж.

Всичко това ще се отрази на финансовата устойчивост на системите ни за социално подпомагане, което пък ще повлияе на фискалната ситуация в държавите. За ЕС-27 може да се очаква, че свързаните с пенсиите разходи ще достигнат 12,4 % от БВП до 2030 г., разходите за здравни грижи — 7,7 % от БВП, а тези за дългосрочни грижи — 2,4 % от БВП. През 2060 г. за всеки възрастен човек ще има само по двама души в трудоспособна възраст в сравнение с четирима през 2008 г. Ефектът ще бъде смекчен посредством неотдавнашните пенсионни реформи, чиято цел е пенсионната възраст да бъде съобразена с продължителността на живота, но се очаква да възникнат значителни нови разходи за здравни грижи.

Намаляващата работна сила може също така да изложи на риск способността ни да поддържаме нивото на икономически растеж. Въпреки че във всяко едно поколение хората, които желаят да работят и да работят по-дълго, се увеличават, това може да се окаже недостатъчно, за да компенсира общото намаляване на броя на населението. Законната миграция може да осигури на ЕС уменията, които са необходими за преодоляване на дефицитите на пазара на труда, и да допринесе за устойчивостта на системите за социално подпомагане.

Застаряването на населението ще се отрази и на относителната тежест на Европа в света, тъй като навсякъде другаде населението се увеличава по-бързо. До 2060 г. Европа ще съставлява едва 5 % от световното население. Дотогава населението на нито една отделна държава членка няма да бъде над 1 % от световното население. Положението е особено тежко в Литва, където според настоящите прогнози се очаква населението да намалее с повече от една трета до 2080 г. В Словакия, Гърция, Португалия и България се предвижда, че населението ще намалее с 30 %.

В общ план застаряването на населението поставя и въпроса за справедливостта между поколенията. Понастоящем съществува реална опасност за разделение на поколенията на по-млади и по-стари по отношение на вземането на решения, богатството, материалната обезпеченост и достъпа до жилищно настаняване, както и във връзка с поделянето на финансовата и фискалната тежест, свързани със застаряването на обществото.

В обществото се наблюдават нови начини на живот и по-голямо многообразие

Демографските промени обясняват и отразяват по-мощни промени в обществото, като нови начини на живот, нова териториална динамика, нови навици на потребление и нови жилищни условия.

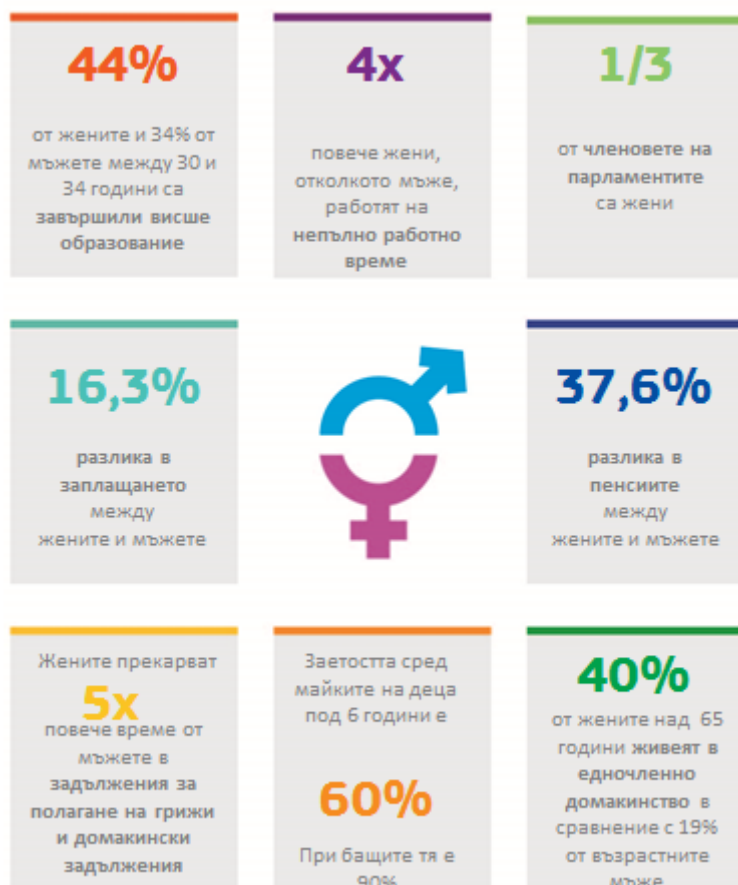
Раждаемостта намалява, но данните показват, че желанието за деца често остава неизпълнено. Това се дължи на сложна комбинация от причини, сред които неравномерното разпределение на родителските отговорности, недостатъчното детски заведения, организацията на работното място, която не насърчава гледането на деца, и несигурните перспективи по отношение на работата.

Променящият се начин на живот е свързан също така с разтрогване на брачните взаимоотношения, установяване на различни типове взаимоотношения и отслабване на връзките със семейството в по-широк кръг. Това означава по-голяма индивидуална свобода за независим живот, но и нарастваща опасност от социална изолация и по-голяма нестабилност в живота на хората. През 2015 г. домакинствата, състоящи се от един човек, са съставлявали една трета от всички домакинства в ЕС. Само една трета от домакинствата са се състояли от повече от двама членове. Очаква се тази тенденция да се запази в повечето държави членки до 2025 г. Това повдига нови въпроси във връзка с равновесието между професионалния и личния живот и отговорностите за полагане на грижи, като домакинствата с един родител са изложени на по-голям риск от бедност в случай на безработица.

Все още сме много далече от действителното равенство между половете въпреки продължаващия напредък в тази област. Продължават да са налице свързани с пола стереотипи, а жените все още са по-слабо представени на пазара на труда и на позициите, на които се вземат решения от икономическо и политическо естество.

Неравнопоставеността между половете се наблюдава във всички сфери

Данни за 2016 г. или най-нови налични данни



Източник: Европейска комисия

Към 1 януари 2016 г. броят на лицата, родени извън ЕС и пребиваващи законно в ЕС-27, възлиза на 29,7 милиона души. Причините за идването на тези лица през изминалите десетилетия са различни (работа, учене, закрила или събиране със семейството). Въпреки че миграцията към ЕС се запазва относително слаба в сравнение с други части на света, неотдавнашните огромни притоци на хора към ЕС за относително кратък период от време създадоха напрежение в някои части на Европа. Осигуряването на ефективната интеграция на всички граждани на трети държави и на тяхното пълноценно участие и принос е важно за бъдещия просперитет и сближаване на европейските общества като цяло.

Европейците използват по-активно свободата на движение на територията на Съюза, за да работят и учат в други държави, като основават фирми, плащат данъци и допринасят за изграждането на по-динамично общество. Понастоящем около 16 милиона европейци живеят и работят в друга държава за по-дълъг период от време, а вероятно и за постоянно. Общо 1,7 милиона души, което е приблизително 1 % от работната сила в ЕС, всекидневно прекосяват границата, за да отидат на работа в друга държава. Освен това интеграцията в рамките на европейското общество се задълбочава благодарение на лекотата, с която хората могат да пътуват, да учат, да се пенсионират и да правят бизнес с другите, като разходите намаляват, а възможностите се увеличават вследствие на принадлежността към единен пазар без граници.

Промените във връзка с населението настъпват в момент на засилена урбанизация. Над 70 % от европейците живеят в градовете, като до 2050 г. този процент ще достигне 80. Въпреки че в Европа се намират някои от „най-интелигентните“ градове в света, налице е възможност, а и отговорност, тези градове да бъдат свързани още по-добре и да се повиши тяхната ефективност по отношение на използването на природни и енергийни ресурси. Сред основните предизвикателства ще бъдат също така установяването на по-приобщаваща и по-достъпна градска среда с цел да бъдат удовлетворени потребностите на разнородно население, включващо работещи родители, хора с увреждания и възрастни хора.

Структурата на обществото става все по-сложна, тъй като традиционните връзки като семейството, социалната група и религията се променят. Вследствие на глобализацията излагането на многообразие се увеличи, като това стимулира любознателността и обогати обществата. Същевременно обаче глобализацията породила тревоги във връзка с културната идентичност, културните различия и диалога между различните групи. Тази ситуация е показателна за преминаването към индивидуални ценности и отделни култури и допринася за по-голямо съсредоточаване на вниманието върху отделната личност и отделния потребител, отколкото върху обществото като цяло. Освен това се повдигат и нови въпроси за толерантността и уважението към другите. Същевременно възникват нови форми на солидарност, социална ангажираност и гражданско участие, включително чрез развлекателни и културни дейности и чрез използване на новите технологии.

Формира се нов трудов свят

В професионалния живот настъпват коренни промени вследствие на комбинирания ефект от технологичния напредък, глобализацията и разрастването на сектора на услугите. Цели отрасли на икономиката са в процес на реструктуриране чрез икономиката на сътрудничеството и

онлайн платформи. Работната сила трябва да се справя с ускореното темпо на промени, за да може да придобие нови умения, да се приспособи към новите бизнес модели или да се адаптира към променящите се предпочитания на потребителите.

За някои тези промени представляват безпрецедентни възможности и по-гъвкави форми на работа благодарение на използването на цифровите технологии и нарастващото значение на гъвкавото работно време и работата от разстояние. За други обаче те носят несигурност.

До 2025 г. моделите на работа и на професионално развитие ще бъдат още по-разнообразни, отколкото са понастоящем. В рамките на едно или две поколения положението на средностатистическия европейски работник може да се е променило от наличието на доживотна работа до това да е работил на до десет места по време на професионалния си път. Все по-лесно и по-често ще се поема работа от разстояние или дистанционно. Това отразява тенденция към гъвкавост на работниците на един по-разнообразен трудов пазар. Акцентът в работата ще бъде все повече върху резултатите и крайните продукти, а не върху физическото присъствие на определено място, като хората ще разполагат с повече възможности за работа на свободна практика и за съчетаване на няколко работни позиции. Много от тези промени вече започнаха да се превръщат в реалност; начинът, по който реагираме на тези трансформации и ги стимулираме днес, ще предопредели евентуалния облик на трудовия свят в бъдеще.

Нови реалности на пазара на труда



Източник: Европейска комисия

Това недвусмислено показва наличието на все по-разнообразни и необичайни модели и условия на работа, които слагат край на перспективата за традиционна кариера, заменяйки я с нови типове договори, по-голяма географска мобилност и повече промени на работните позиции и трудовия статус.

Новите типове договори могат да бъдат трамплин към трудовия свят, но вследствие на тях съществува риск от нарастващо поляризиране на пазара на труда, който се характеризира с все по-голяма неравнопоставеност при заплащането и с впримчване на нискоквалифицираните работници в длъжности с ниско качество, които предлагат слаби перспективи за кариерно развитие.

Със сегашното темпо на развитие на цифровите технологии и икономическите промени някои от днешните длъжности ще престанат да бъдат необходими, както и изискваните за тях умения. Необходимо е образователните системи да се осъвременят, за да се отговори на тези предизвикателства. Вероятно по-голямата част от децата, които днес посещават начално училище, един ден ще работят на напълно нови длъжности, които все още не съществуват.

Предизвикателства пред утрешния трудов свят

Досега	Тенденции
 Поетапни иновации	Революционни иновации 
 Машины, управлявани от човека	Машины, при които човекът осъществява надзор 
 Дългосрочни договори и заетост въз основа на заплащане	Гъвкави договори и нови форми на заетост 
 Линейно професионално развитие въз основа на предходно образование	Динамично професионално развитие с периодични преневалификации и учене през целия живот 
 Специализиране според уменията	Мултидисциплинарни компетенции и творчески умения 
 Трудова дейност на работното място и разделение на професионалния и личния живот	Трудова дейност по всяко време и навсякъде и съвместяване на професионалния и личния живот 

Източник: Европейска комисия

Това повдига множество въпроси за бъдещето на самата работа. Дали в бъдеще ще има повече или по-малко работни места? Дали съществуващите работни места ще бъдат „качествени работни места“? Дали настоящата и бъдещата работна сила ще разполагат с подходящите умения за попълването на тези работни места? Трудно е да се предвидят целият ефект от автоматизацията и изкуствения интелект върху наличието на работни места в бъдеще и темпото, с което може да настъпи този ефект. Според някои изследвания половината от днешните работни дейности биха могли да бъдат автоматизирани до 2055 г. Това, което е сигурно, е, че работниците от всички възрасти все повече ще трябва да адаптират своите умения към технологичните промени и постоянно да ги развиват. Компаниите, училищата, учебните центрове и университетите в Европа трябва да подготвят европейците именно за тази реалност.

Съществуват нови социални рискове и е налице нужда от осъвременяване на социалните системи и на системите за учене през целия живот

Новият трудов свят повдига въпроси за качеството на работните места в бъдеще от гледна точка на заплащането, сигурността на работното място и условията на труд. Също така той оказва влияние в области като мрежите за социално подпомагане, обезщетенията,

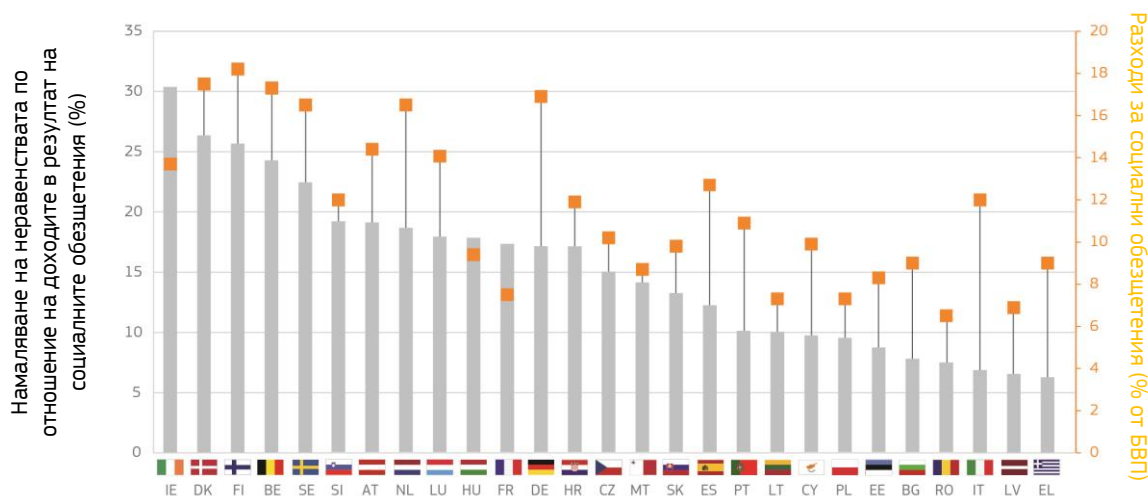
пенсионното планиране, структурите за детски грижи и здравните услуги. Освен това новият трудов свят може да доведе до адаптиране на работното време, на почивките и на изискванията по отношение на здравето и безопасността.

В обществото в по-общ план възникват нови социални проблеми — стрес и депресия, наднормено тегло, заболявания, свързани с околната среда, и пристрастяване към технологиите. Те се прибавят към традиционните проблеми — социална изолация, душевни заболявания, злоупотреба с наркотици и алкохол, престъпност и несигурност.

Способността на публичните органи, компаниите и отделните хора да предприемат съответните действия и да се адаптират е застрашена. Вследствие на протичащите понастоящем промени ще възникнат съществени нови предизвикателства във връзка с образованието, обучението, уменията, ученето през целия живот, управлението на човешките ресурси и капацитета за управление на сложни професионални преходи през целия живот на един човек. Постепенно ще бъдат въведени нови социални права, които ще бъдат адаптирани към променящия се трудов свят.

Въпреки множеството текущи реформи настоящите социални държави невинаги са добре подготвени да се адаптират към тези нови и в повечето случаи безпрецедентни предизвикателства. Това не е само въпрос на финансова устойчивост, но и на осигуряване на подходящи механизми за сигурност и на нова защита, които ще помогнат на хората да използват пълноценно капацитета си през целия си живот и ще допринесат за функционирането на обществото. В системите за социална закрила все още има редица ограничения, особено що се отнася до техния обхват и достъпа до тях. Например в държавите, в които дълго време се е разчитало на традиционното семейно подпомагане и на пенсиите като доход за близките и роднините, е необходимо да се разработят и укрепят системи за данъчно облагане и социално подпомагане, които са насочени в по-голяма степен към отделното лице, по-универсални са и са обвързани в по-голяма степен с доходите. Често това са държави, които дълго време са прилагали ограничително законодателство за защита на заетостта като начин за закрила на работниците на работното място, но за сметка на по-младите хора, търсещи работа.

Целенасочените социални политики могат да окажат силно влияние за намаляване на неравенствата
в %, 2014 г.



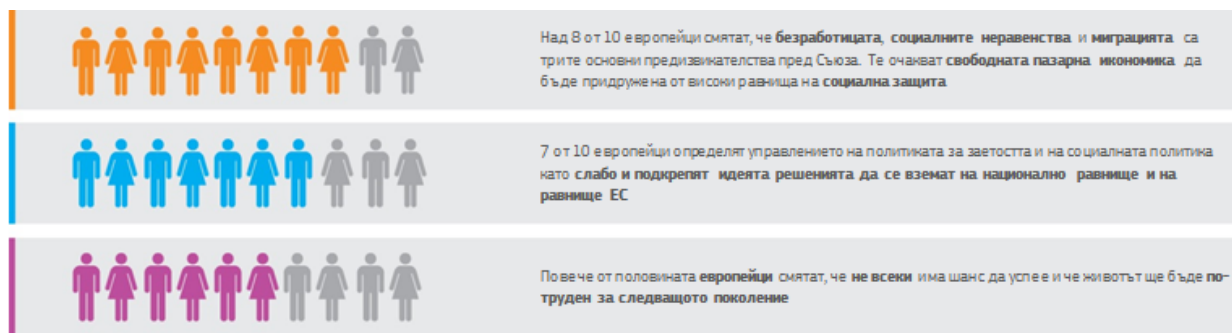
Източник: Европейска комисия

Ключов елемент в разсъжденията относно въвеждането на нова защита в бъдеще е необходимостта от модернизиране на системите ни за образование и обучение и от разширяване на програмите за учене през целия живот с цел улесняване на по-голямата професионална мобилност и решаване на проблемите, свързани с несъответствията между търсенето и предлагането на умения. Световната конкуренция за умения нараства и въпреки че повечето европейски държави запазват предните си позиции в международните класации на уменията, някои от тях бяха изпреварени от страни в Азия, Океания и Средния изток.

Европейците очакват правителствата да работят за преодоляването на тези предизвикателства

Европейците са наясно с тези тенденции, а кризата доведе до нарастване на очакванията и тревогите на много от тях. Прочуванията постоянно сочат, че работните места и социалната политика са сред основните приоритети за европейците. По традиция европейците ценят стандартите за социална закрила, от които се ползват, и изразяват известна неудовлетвореност от начина, по който ЕС и националните правителства подхождат към техните тревоги.

Европейците са загрижени за социалната ситуация



Източник: Европейска комисия и Евробарометър 2017 г.

Тези очаквания са отправени към всички органи — било то на местно, регионално, национално или европейско равнище — и от проучванията невинаги става ясно кой следва да носи отговорността за това според анкетираните. На въпроса дали биха избрали националното равнище или равнището на ЕС, хората отговарят, че това е най-вече задача на държавите членки, но смятат, че ЕС също има своята роля, въпреки че може да не разполага с всички необходими средства за решаването на поставения проблем. Същевременно за да използват целия потенциал на съществуващите европейски фондове, държавите членки трябва да създадат бързо и ефективно необходимите структури, както показва примерът с младежката безработица.

4. Вариант за бъдещо развитие на ЕС-27

Предоставянето на решения за надеждите и очакванията на гражданите предполага отворена дискусия относно способността на икономическите и социалните системи да продължат да посрещат индивидуалните и колективните социални нужди, както и относно начините, по които ЕС и неговите държави членки могат да работят по-добре и по-ефективно заедно.

Петте сценария в Бялата книга за бъдещето на Европа

СЦЕНАРИИ



Продължаваме, както досега

Остава само единният пазар

Тези, които искат да правят повече, правят повече

Правим по-малко, но по-ефективно

Правим много повече заедно

ДО КАКВО ВОДИ ТОВА?

ЕС-27 изпълнява и усъвършенства настоящата си програма за реформи. Приоритетите се актуализират редовно, проблемите се решават в хода на възникването им и в съответствие с това се въвежда ново законодателство

ЕС-27 задълбочава само определени ключови аспекти на единния пазар

ЕС-27 дава възможност на желаещите държави членки да правят повече заедно в специфични области. Вследствие на това държавите членки постигат конкретни правни и бюджетни договорености, за да задълбочат сътрудничеството си. Други държави членки могат след време да се присъединят

Наличието на консенсус, че е нужно съвместно да се предприемат по-ефективни действия по определени приоритети, допринася за това ЕС-27 да съсредоточи своето внимание и ресурси върху постигането на повече и по-бързи резултати в избрани области на политиката, като прекратява действията си или прави по-малко в други области

Държавите членки споделят повече правомощия и ресурси и вземат повече решения заедно във всички области на политиката, еврото става по-силно, а решенията на равнище ЕС бързо се привеждат в изпълнение

КАКВО ОЗНАЧАВА ТОВА ЗА СОЦИАЛНОТО ИЗМЕРЕНИЕ?

Правата на гражданите, произтичащи от законодателството на ЕС, се запазват в целия Съюз

Правата на гражданите, произтичащи от законодателството на ЕС, може с времето да бъдат ограничени

Запазване на различията в стандартите в областта на потребителите, социалните и екологичните стандарти, данъчното облагане и използването на публични субсидии

Риск от „надпревара за достигане на най-ниски равнища“

Свободното движение на работници не е гарантирано

Правата на гражданите, произтичащи от законодателството на ЕС, започват да се различават в зависимост от това дали гражданите живеят в държава, избрала да прави повече

Група от държави членки решават да хармонизират данъчното облагане или се споразумяват за общи социални стандарти, като по този начин се намаляват разходите за привеждане в съответствие, ограничава се избягването на данъци и се допринася за подобряване на условията на труд

Постига се напредък на равнището на 27-те държави членки за укрепване на единния пазар и затвърждаване на четирите свободи

Правата на гражданите, произтичащи от законодателството на ЕС, са по-солидни в областите, в които решим да правим повече, и по-малки в други области

При новите стандарти за защита на потребителите, околната среда и здравословните и безопасни условия на труд се преминава от обстойна хармонизация към налагане на строги минимални условия

При заплатите, законодателството в социалната сфера и равнищата на данъчно облагане в Съюза са налице значителни разлики

Гражданите се ползват с повече права, произтичащи пряко от законодателството на ЕС.

По-голяма координация между членовете на еврозоната по фискалните, социалните и данъчните въпроси

Допълнително финансиране от ЕС с цел да се стимулира икономическото развитие и да се реагира на сътресения на регионално, секторно и национално равнище

Източник: Европейска комисия

Ролята на ЕС в социалната област ще зависи от избора на решения в по-общ план от ЕС-27 като цяло. Както се подчертава в Бялата книга за бъдещето на Европа, наборът от възможности варира от запазване на сегашното положение до промяна на обхвата и приоритетите или частичен или колективен скок напред.

Предоставяне на възможности на гражданите за изграждане на стабилни общества

В ЕС се оформя все по-широк консенсус, че насърчаването на равни възможности, така че всеки да може да има успешен старт в живота, да преодолява трудностите и да реализира своя потенциал, е необходимо за създаването на устойчиви общества.

Областите, в които са нужни действия, са добре известни: инвестиране в децата, за да се гарантира, че имат най-добър старт в живота; инвестиране в младежта, в умения и в учене през целия живот; улесняване на преходите в професионалното развитие и преминаване от логиката „работа до живот“ към логика „заетост през целия живот“, в това число самостоятелна заетост; насърчаване на по-дълъг и по-здравословен начин на живот чрез превенция и по-добри условия на труд и грижи за възрастните хора; насърчаване на равенството между половете с цел преодоляване на оставащите несъответствия и установяване на модела „семейство с двама работещи“; гарантиране на активно приобщаване и борба срещу дискриминацията, които позволяват на всички да имат достоен живот; улесняване на мобилността и осигуряване на успешна интеграция на мигрантите; насърчаване на гражданското участие, културата и диалога, които също са икономически активни — като това са само част от областите.

Не съществува един-единствен подход, подходящ за цяла Европа, но съществуват общи предизвикателства и е налице обща необходимост да се предприемат действия. Във времена на бързи и постоянни промени акцентът следва да се постави върху предоставянето на възможности на хората и върху изграждането на по-устойчиви социални структури, които да могат да се приспособяват успешно с течение на времето.

Страните ни могат да се учат една от друга

Много европейски страни са се ангажирали с мащабни реформи на трудовия си пазар и на социалните си системи, като се открояват ясни общи тенденции: изместване на данъците от трудовата сфера с цел да се намалят разходите за наемане на работна ръка и да се улесни създаването на работни места; модернизиране на пенсионните системи чрез по-адекватно обвързване на пенсионната възраст с очакваната продължителност на живота; модернизиране на образователната система и на системата за учене през целия живот, за да са съобразени в по-голяма степен с днешните и утрешните потребности; трайна обвързаност между заплатите и производителността с цел поддържане на конкурентоспособността и запазване на създаването на работни места във времето.

В тези си действия държавите членки могат да вземат предвид установени в различни европейски страни модели, за които е доказано, че работят. Съчетаването на гъвкав пазар на

труда, солидна социална закрила, функциониращ социален диалог и учене през целия живот в Дания е довело до намаляване на неравенството и до по-добри икономически резултати. Дуалната система на професионално обучение в Австрия и Германия е улеснила прехода от образование към заетост чрез съчетаване на ученето с придобиването на практически опит.

В същото време всички страни са принудени да правят нововъведения в национален или европейски контекст. От изпробването на универсален основен доход във Финландия до въвеждането на гарантиран минимален доход в Гърция е налице засилваща се тенденция да се експериментира с нови модели, които да отговарят на новите реалности. Във Франция новата лична сметка за активност обединява всички плащания, като включва сметките за обучение, сметките за професионални рискове и обезщетенията за безработица в една-единствена сметка, която може да бъде използвана през целия професионален живот на дадено лице.

Без съмнение Европа има какво да предложи на останалия свят като примери за решения на обществени предизвикателства, които са валидни и другаде по света — от бързото застаряване на населението в много държави, които нямат добре развити социални системи, до проектирането на „интелигентни градове“ в целия свят и решения за здравеопазването на бъдещето.

ЕС не започва от нулата

През последните шестдесет години ролята на ЕС е да подкрепя промените, но и да ги насочва, като защита правомощията на другите равнища на управление.

Още в Римския договор са включени основни принципи като принципа на равно заплащане на жените и мъжете и правото на работниците да се движат свободно до друга държава членка. Въведени са подробни правила, които да превърнат в реалност правото на движение до друга държава: правила, които да гарантират правата на пациентите да се лекуват в чужбина и да бъдат компенсирани за направените медицински разноски, правила за взаимното признаване на дипломите и правила, които да гарантират, че хората не губят придобитите пенсионни права при започването на работа в друга държава. Тези разпоредби оказват пряко, положително въздействие върху живота на милиони хора. А нашите икономики и общества като цяло са имали само полза от това.

Успоредно с развитието на единния пазар ЕС разработи вторично законодателство относно безопасността и здравето на работниците, равните права, нетипичните форми на заетост, като например работата на непълно работно време или работата чрез агенции за временна заетост. Това се случи, защото си дадохме сметка, че за постигането на общ пазар са нужни и общи правила в редица области, които да определят общовалидни минимални стандарти.

Като им предоставя насоки, Европа дава възможност на националните правителства да черпят от опита на други държави. В обширната социална област тези насоки се отнасят до множество различни области — образование, здравеопазване, политика за младежта, равенство между половете, борба с дискриминацията и спорт. При координирането на фискалните и икономическите политики в рамките на европейския семестър държавите членки постигат съгласие да провеждат икономически реформи и реформи на пазара на труда с цел подкрепа

за приобщаващия растеж и засилване на социалната справедливост въз основа на отговорни публични финанси.

Значителна част от бюджета на ЕС се използва в подкрепа на социални иновации и социални проекти в държавите членки, а така също и за борба с бедността, но следва да се отбележи, че социалният бюджет на ЕС представлява едва 0,3 % от общия размер на публичните социални разходи в ЕС. Макар и този дял да може да бъде преразгледан в бъдеще, не може да не се отчете фактът, че социалната подкрепа е и ще остане преди всичко отговорност на държавите членки. Бюджетът на ЕС служи основно за подпомагане на действия, които предоставят възможности на европейските граждани: да интегрират групите в неравностойно положение на пазара на труда, например ромите, и да помогнат на работниците да се адаптират към променящите се пазари на труда. Преди 30 години Европа създаде програма, която дава възможност на студентите да провеждат част от следването си в друга държава. Програма „Еразъм+“ се превърна в една от най-успешните инициативи в европейската история, като досега 9 % от европейските студенти са се възползвали от нея.

И накрая, ЕС подкрепя социалния диалог, работи с гражданското общество и си сътрудничи с международни организации за насърчаване на високи социални стандарти и стандарт на живот не само в рамките на Съюза и в съседните ни региони, но и в целия свят и далеч от границите ни. Сближаването на социалните стандарти е ключов елемент от справедливата глобализация. За тази цел ЕС си сътрудничи с международни организации с оглед зачитане на международните стандарти в областта на правата на човека и социалните права и подобряване на условията на труд.

ЕС разполага с ограничени, но солидни инструменти

Законодателство → Минимални изисквания → Свободно движение и мобилност → Хармонизация на основните стандарти	Насоки → Препоръки в областта на политиките → Обмен на най-добри практики → Подкрепа за реформи
Финансиране → Умения → Млади хора → Финансиране за МСП → Намаляване на бедността → Развитие на градовете и селските райони → Научни изследвания и развойна дейност	Сътрудничество → Диалог със социалните партньори → Работа с гражданското общество → Работа с национални фактори и международни институции

Източник: Европейска комисия

Настоящата Комисия засили действията във всяко отношение (вж. приложение II). Тя предложи ясни, справедливи и приложими правила за трудовата мобилност, за да защити по-добре правата на хората, като същевременно предостави на държавите членки по-добри инструменти за справяне със злоупотребите. Комисията въведе ново законодателство за защита на работниците от излагане на канцерогенни вещества, като така с течение на времето бяха спасени 100 000 живота. Тя предприе също така инициативи за подобряване на достъпността на стоки и услуги за хората с увреждания. Комисията предложи амбициозна програма, с която да се гарантира, че хората могат да развиват правилните умения и да участват в учене през целия живот.

Въз основа на обширни консултации със заинтересованите страни Комисията представя днес европейски стълб на социалните права. С този стълб се установяват редица принципи и права, които следва да служат като референтна рамка за заетостта и социалната политика на национално и европейско равнище. В подкрепа на европейския стълб на социалните права Комисията стартира също нова законодателна инициатива, посредством която на родителите и лицата, които се грижат за други лица, в цяла Европа да се предоставят минимални права на отпуск и гъвкаво работно време, така че да могат да съчетават по-добре работата и семейните задължения — проблем, с който понастоящем се борят стотици хиляди домакинства в Европа. Със социалните партньори се провеждат консултации относно възможни законодателни мерки за по-сOLIDни права на заетост и социална закрила за лицата, които днес не са достатъчно защитени.

Дебатът в нашите държави до голяма степен се отнася до начина, по който се прилага законодателството на ЕС. Настоящата Комисия положи големи усилия да предостави насоки за това как да се прилага законодателството и да направи законодателството по-ясно, когато това е възможно. Въвеждането, прилагането и изпълнението на европейското социално законодателство обаче понастоящем са отговорност на държавите членки. Те имат изключителна компетентност да извършват проверки и да налагат санкции за нарушения.

Настоящата Комисия изготви по-широк набор от насоки към държавите членки, например относно включването в пазара на труда на младите хора, дългосрочно безработните и гражданите на трети държави, относно професионалното обучение и образованието, относно борбата със словото на омразата и с радикализацията и относно защитата на децата мигранти.

Тя поднови и диалога със социалните партньори на европейско равнище и приветства техния ангажимент, изразен в Рим по повод шестдесетата годишнина на ЕС, да продължат с приноса си за Европа на резултатите за работниците и предприятията.

И накрая, Комисията включи социалните съображения във всички политики, включително и във външно-търговската, като пример за това е Всеобхватното икономическо и търговско споразумение (ВИТС) с Канада, а икономическата ѝ политика беше ориентирана към инвестициите и създаването на работни места. Това беше направено също по отношение на нейните политики в областта на селското стопанство, околната среда, енергетиката и транспорта.

Какви са вариантите за бъдещето

Според Бялата книга съществуват няколко варианта за социалното бъдеще на Европа:

- „Социалното измерение“ да се ограничи до свободното движение;
- Тези, които искат да правят повече в социалната област, да разполагат с възможност да правят повече.
- Или държавите от ЕС-27 да могат заедно да задълбочат социалното измерение.

Политическият вариант ще има последици, които надхвърлят социалната област, като засягат конкурентоспособността на Европа, способността ѝ да мобилизира и да моделира глобализацията, стабилността на икономическия и паричен съюз, сближаването в рамките на Съюза и солидарността сред населението му. Всеки политически вариант трябва също да се разглежда в контекста на набелязаните предизвикателства, като се задава въпросът къде ЕС може да донесе добавена стойност. Всеки от трите варианта предполага редица конкретни предложения за действия, като и изборът на инструментите трябва да бъде направен в контекста на предизвикателствата. По-голямата част от посочените за втория вариант примери са валидни също и за третия и обратно.

Ограничаване на „социалното измерение“ до свободното движение

Някои твърдят, че социалното законодателство на равнище ЕС възпрепятства растежа, че административната тежест за предприятията струва твърде скъпо, особено на малките и средните предприятия. Твърди се, че нашите високи социални стандарти заедно със защитата на потребителите и екологичните норми поставят европейските предприятия в неблагоприятно конкурентно положение спрямо останалата част от света. Според това виждане единствено държавите членки следва да разпределят справедливо сред своите граждани ползите от икономическия растеж посредством системите за данъчно облагане и социална закрила. Освен това, пак според това виждане, образованието и културата следва да бъдат оставени единствено на държавите членки.

Съсредоточаването само върху единния пазар би означавало запазване на съществуващите правила за насърчаване на трансграничното движение на хора, като например правилата относно правата в областта на социалната сигурност на мобилните граждани, относно командироването на работници, относно трансграничното здравно обслужване и признаването на дипломи. Същевременно обаче ще отпадне европейското законодателство в областта на защитата на работниците, тяхното здраве и безопасност, труд и време за почивка. Законодателството на европейско равнище относно минималните платени почивни дни и равенството ще бъде премахнато. Държавите членки ще могат да решават дали да позволят работа чрез агенции за временна заетост или не. Равното третиране на работниците на непълно работно време вече няма да бъде гарантирано в цяла Европа. Няма да има минимални стандарти на европейско равнище за отпуск по майчинство и бащинство или за

отпуск за отглеждане на дете, нито за отпуск за лицата, полагащи грижи. Правото на работниците да бъдат информирани, поотделно или заедно, относно техните права вече няма да бъде гарантирано на европейско равнище. Рамката за европейските работнически комитети в мултинационалните компании ще бъде премахната. Социалният диалог на равнището на ЕС ще бъде ограничен до сектори и въпроси от значение за единния пазар.

Европа вече няма да подкрепя възможности за държавите членки да обменят най-добри практики в областта на социалното подпомагане, образованието, здравеопазването, културата и спорта. Няма и да оказва подкрепа на държавите членки чрез препоръки относно начините за справяне с безработицата сред младите хора и с дългосрочната безработица, нито чрез свои инструменти за преквалификация и придобиване на умения от европейците, които да им осигурят възможност за заетост. Европейските средства в подкрепа на реструктурирането на регионите, които са силно засегнати от последиците от глобализацията, ще намалеят или ще бъдат премахнати. Социалните програми в държавите членки, които са съфинансирани в значителна степен със средства на ЕС, ще трябва да бъдат преустановени или да бъдат финансирани с национални средства.

Какво би означавало това на практика:

- Шофьорите на камиони ще се съобразяват с различно време на шофиране и време на почивка във всяка държава; работодателят им ще трябва да им плаща различна почасова заплата във всяка държава.

- Вече няма да са гарантирани в цяла Европа платеният отпуск от 20 дни и отпускът по майчинство от 14 седмици.

- Пациентите пак ще могат да получават лечение в друга държава членка, но няма да има европейски план за действие за борба с увеличаването на резистентни към антибиотици бактерии.

- Няма да има координация и готовност в отговор на общи заплахи за здравето, например в случай на разпространение на заразни болести като вирусите ебола и зика.

- Когато завод за производство на автомобили бъде закрит, тъй като производството се прехвърля към страна извън Европа с ниски заплати, и хиляди хора в даден регион станат безработни по едно и също време, няма да има европейски средства, които да им помогнат отново да се върнат на работа.

- Има риск дори програмата „Еразъм+“ да бъде преустановена, а ЕС ще прекрати работата по показателите за преждевременно напускащите училище и за учениците със слаби резултати.

Подкрепата на ЕС за европейската филмова индустрия, за сферата на културата и творчеството ще бъде преустановена. Ще бъде сложен край на инициативата за европейска столица на културата.

Предимства и недостатъци:

- Повечето решения по социални и свързани със заетостта въпроси ще бъдат вземани на национално равнище и следователно „по-близо“ до гражданите.

- За предприятията в значителна степен би отпаднало задължението за спазване на законодателството на ЕС, но вместо това все пак ще трябва да се съобразяват с 27 различни национални законодателства.
- Държавите членки биха били напълно свободни да изпробват новаторски решения, свързани с глобализацията, цифровизацията и застаряването. Без подкрепата на ЕС обаче ще има по-малко възможности те да се учат една от друга.
- Въпреки че много от предизвикателствата биха могли да бъдат разрешени чрез придобиването на умения и чрез обучение, Европа няма да оказва помощ в това отношение.
- Националните пазари на труда допълнително ще се раздалечат един от друг. Вместо тенденция към хармонизация на разходите за труд ще нарасне рискът от увеличаване на разликите и от „надпревара за достигане на най-ниски равнища“ между европейските страни.
- Ако разликите в заплатите нараснат още повече, е възможно по-голям брой работници от държави с ниски заплати, особено младите и най-квалифицираните, да се преместят в страни с по-високи заплати, независимо дали в рамките на ЕС или извън него. Това може да задълбочи демографските проблеми в някои държави членки.
- В съчетание с прекратяване на финансирането от ЕС за подпомагане на социални проекти, включително за обучение и придобиване на умения, това в крайна сметка би могло да подкопае подкрепата за единния пазар и европейския проект. Преди всичко парадоксалното е, че целта на този вариант би била социалното измерение на Европа да се концентрира върху свободното движение, а има риск единният пазар да бъде застрашен.
- Следователно Европа не би съумяла да оползотвори в пълна степен потенциала на своя основен двигател на растежа и създаването на работни места, а именно единния пазар.

Тези, които искат да правят повече в социалната област, правят повече

Според мнозина годините на криза показват, че държавите, чиято единна валута е еврото, трябва да правят повече заедно в социалната област, за да се съхранят силата и стабилността на еврото и да се избегнат резки промени в жизнения стандарт на техните граждани. Признава се, че е по-добре да се правят превантивни корекции. Това не означава, че техните социални модели и социални системи трябва да се уеднаквят. Нужно е обаче пазарите им на труда и социалните им системи да работят добре, за да може икономиката им да бъде по-устойчива, а благосъстоянието на народите им да се радва на по-добра защита, когато настъпи следващата криза.

Факт е, че за мнозина еврозоната е нещо повече от икономическа единица — тя свързва нашите съдби. В предстоящия документ за размисъл относно бъдещето на икономическия и паричен съюз ще се разгърнат по-изчерпателни варианти в тази връзка и ще бъдат представени възможни инструменти за стабилизиране съгласно очертаното в Доклада на петимата председатели, озаглавен „Завършване на европейския икономически и паричен съюз“. Но и в

рамките на настоящия документ заслужава да се обсъдят последиците от задълбочаването на социалното измерение в еврозоната и евентуално в няколко други държави.

С изключение на координацията и наблюдението на фискалната политика в момента няма правна рамка, въз основа на която да се разработва законодателство единствено за еврозоната, но би могъл да се използва предвиденият в Договора инструмент „засилено сътрудничество“. Това означава, че група от най-малко 9 държави, като крайна мярка и само със съгласието на държавите — членки на ЕС-27, биха могли да приемат правни актове, които обвързват единствено съответните участващи държави. Общите стандарти биха могли да се съсредоточат главно върху пазара на труда, конкурентоспособността, стопанската среда и публичната администрация, както и върху някои аспекти на данъчната политика (напр. основата за облагане с корпоративен данък). По-високата степен на сближаване на националните социални политики и политики по заетостта ще осигури по-добра подкрепа за еврозоната и по-добра защита за нейните граждани. За подпомагането на съвместни действия може да се използва съществуващото финансиране на равнище ЕС и/или участващите държави могат да създадат специални фондове.

Засилено сътрудничество може също така да се осъществява от различни групи държави, както се вижда от някои от посочените по-долу примери.

Какво би означавало това на практика:

- Дипломата на дадено лице ще се признава автоматично в някои държави членки, но не и в други.
- Дадено лице ще може лесно да се идентифицира в някои държави с помощта на единен социалноосигурителен номер; органите на тези държави ще могат лесно да проверят дали лицето е осигурено и могат да му бъдат възстановени разходи или да получава обезщетения по-безпроблемно.
- Група държави постигат съгласие относно съвместното ценообразуване на лекарствата и ваксините. Така ще се подобрят обхватът на здравните грижи и достъпът до тях.
- Група държави постигат съгласие за съвместно планиране на работната сила в сектора на здравеопазването, включително броя на лекарите и медицинските сестри, които те колективно ще квалифицират.
- В някои държави членки гражданите могат да получават по-високи от настоящите обезщетения за безработица; в други пък периодът, през който те могат да разчитат на обезщетения за безработица, може да бъде съкратен.
- Участващите държави членки могат да създадат съвместни програми за интеграция на бежанци.
- Макар че все така ще е възможно някои хора да останат без работа, в държавите, избрали да задълбочат социалното измерение, тези хора имат повече шансове по-бързо да намерят нова работа, като благодарение на съвместните инструменти за преквалификация и придобиване на умения им се предоставя подкрепа през този преходен период.

Предимства и недостатъци:

- *Тези, които искат да правят повече, имат възможност за това. Държавите с общо виждане биха могли да приемат по-смели мерки. Не се налага избор на най-малкия общ за 27 държави знаменател.*
- *От сътрудничеството между някои държави могат да се родят нови иновативни проекти за справяне с глобални предизвикателства като застаряването на населението, цифровизацията и урбанизацията. Ако те се окажат успешни, впоследствие могат да се включат всички 27 държави членки.*
- *Възникват различия в правата на гражданите, произтичащи от законодателството на ЕС, в зависимост от това дали те живеят в държава, избрала да прави повече.*
- *Процесът на вземане на решения, както и мониторингът и прилагането на правилата стават по-сложни.*
- *В еврозоната може да се постигне по-голямо сближаване в посока на по-интегрирани пазари на труда, в посока на най-ефективните социални системи и най-силните системи на образование и здравеопазване. Така ще се отговори на някои от идентифицираните предизвикателства.*
- *От друга страна, могат да нараснат вече съществуващите разлики спрямо други държави, вследствие на което за тях ще е по-трудно да се интегрират в еврозоната на по-късен етап.*
- *Някои страни извън еврозоната могат да решат да привлекат бизнеса чрез целенасочено занижаване на стандартите си — в ущърб на социалното сближаване.*
- *Различаващите се социални стандарти в ЕС биха могли да затруднят функционирането на единния пазар, което би могло да се отрази върху растежа и работните места.*

27-те държави от ЕС задълбочават заедно социалното измерение на Европа

В Европа е широко разпространено мнението — отразено също и в Римската декларация — че социалните ценности са от централно значение за европейския проект и че всички граждани на ЕС следва да се ползват с права и равни възможности. Други застъпват тезата, че единният пазар е тясно обвързан с общи социални стандарти, както и с общи стандарти за защита на околната среда и на потребителите. Трети изтъкват, че общият характер на основите предизвикателства, пред които са изправени днес европейските държави — сигурността, демографските промени, миграцията, технологичните промени, глобализацията — са от такъв мащаб и с такъв глобален обхват, че за справянето с тях следва да се действа най-малко в европейски мащаб, за да могат те да бъдат овладени и да се зададе обликът на бъдещето.

Същевременно, мнозина твърдят, че бъдещето на ЕС с 27 държави членки не може да означава просто „продължаваме както досега, но с повече усилия“. Може да се наложи преоценка на сегашния баланс на правомощията между Съюза и държавите членки, която да засегне и четирите инструмента: законодателство, сътрудничество, насоки и финансиране. Както на равнище ЕС, така и на равнището на националните правителства е необходимо вниманието

приоритетно да се пренасочи към новите предизвикателства. Само така можем да защитим нашата социална пазарна икономика, запазвайки нашия уникален европейски начин на живот.

Безспорно националните и местните органи и техните социални партньори следва да имат централна роля, що се отнася до действията в социалната сфера, и те винаги ще имат тази роля. При все това, както показва текущият дебат, има много области, в които ЕС, с помощта на наличните инструменти, би могъл да разработи допълнителни инициативи в подкрепа на действията на държавите членки.

Законодателството не просто би заложило минимални стандарти — в избрани области то би могло изцяло да хармонизира правата на гражданите в целия ЕС.

За да се наблегне върху сближаването на резултатите в социалната сфера, биха могли да се разработят обвързващи референтни показатели за важни параметри, като по този начин се способства за ефективност на политиките за заетост и образователните, здравните и социалните системи. Въз основа на примера на гаранцията за младежта може да бъде разработена гаранция за детето, подпомагана със средства от ЕС.

Има призови на равнище ЕС да се предоставят повече средства, с които да се подкрепят развиването на уменията, проекти за интеграция на пазара на труда и борбата с бедността и да се стимулират социалните иновации. Финансирането от ЕС може да бъде обвързано с ангажимент да се достигнат определени референтни показатели или да се приемат определени мерки за реформа, така че да се насърчи сближаването в посока на най-добрите резултати. Освен това ЕС може допълнително да подкрепя социалните инвестиции чрез инструментите на равнище ЕС.

Предлага се и създаването на европейски агенции, като например Европейски инспекторат по труда и Европейска агенция по транспорта, които да допълват действията на изпълнителните агенции на държавите членки и да имат координационни функции и изпълнителни правомощия в трансгранични ситуации.

Държавите членки биха могли да постигнат съгласие за съвместна работа на целия ЕС-27 само в избрани области.

Какво би означавало това на практика:

- ЕС-27 постига съгласие по общи правила за определяне на трудовия статус на работещите за цифрови платформи. Това дава възможност на предприятията да използват в пълна степен потенциала на единния европейски цифров пазар.
- Всички държави членки признават взаимно издадените в тях дипломи.
- Колективните трудови договори на европейските шофьори на камиони се координират или дори договарят колективно от европейските социални партньори и подлежат на единно прилагане на единния пазар.
- Всеки европеец има единен социалноосигурителен номер, с който удостоверява самоличността си във всички държави. Подаването на исканията, както и проверките и плащанията се извършват безпрепятствено онлайн между държавите членки.

- Хората се пенсионира на една и съща възраст в цяла Европа съобразно с тенденциите при очакваната продължителност на живота. В някои държави това може да означава по-късна пенсионна възраст, но пенсиите на хората са гарантирани.
- Предприятията могат да бъдат проверявани не само от национални, но и от европейски инспектори.
- Може да се наложи държавите членки да адаптират своите ИТ системи, така че да се осигури оперативна съвместимост със системите на равнище ЕС.
- Възможност да се ползват от програмата „Еразъм+“ се предоставя на най-малко 30 % от студентите, учениците, професионално обучаващите се, чираците и преподавателите.
- Съществува единно за всички държави пространство за висше образование.
- Европейската карта за лица с увреждания е валидна във всички държави.
- На разположение са ресурси на ЕС, с които да се реагира на трансгранични заплахи за здравето (ебола, вируса зика).
- Съществуват задължителни референтни показатели за подобряване на мерките в областта на общественото здраве, например във връзка със съдържанието на мазнини и захар в храните.
- Гражданите могат да прехвърлят своята медицинска информация по електронен път, когато получават лечение в друга държава членка, и да използват електронни рецепти, за да получат лекарствата си.

Предимства и недостатъци:

- *Би се постигнало по-голямо равенство при социалните права на гражданите във всички държави членки, благодарение на което те биха се идентифицирали с европейския проект в по-голяма степен и биха увеличили подкрепа си за него.*
- *Гражданите биха се чувствали по-отдалечени от процеса на вземане на решения.*
- *Ще продължи да има моменти, в които е трудно да се постигне съгласие между 27 държави членки. Ще е нужна политическа воля за постигането на компромиси, без стандартите да се снижават към най-малкия общ знаменател.*
- *Единният пазар ще функционира по-гладко, интеграцията на европейските пазари на труда ще се увеличи, а страхът от „социален дъмпинг“ ще намалее. Подкрепата за единния пазар ще се увеличи, при условие че се намери добър баланс между различните интереси и се запази неговата цялост.*
- *Съвместните действия на 27-те държави членки ще улеснят евентуалните бъдещи присъединявания към еврозоната.*
- *Всички европейски икономики ще бъдат по-устойчиви на сътресения, а страните ни ще отговарят на предизвикателствата заедно.*
- *ЕС видимо ще спомогне да се предоставят повече възможности на гражданите, например чрез подобрени програми за обучение.*
- *Обединена в ЕС на 27-те, Европа ще бъде в най-добра позиция да преодолее общите предизвикателства, като същевременно ще е най-силна и ще се радва на най-висока репутация на международната сцена.*

5. Постигане на напредък по дебата

Социалното измерение на Европа търпи непрестанни промени, повлияни от личния избор, икономическата действителност, глобалните тенденции и политическите решения. От нас

зависи дали ще изберем да приветстваме и зададем курс на промяната, или ще оставим тя да определя нашия път.

Откриването на пропаст между т.нар. „победители“ и „губещи“ от икономическите и технологичните промени може да доведе до нови форми на неравенство, при които трайният риск от бедност ще съвпадне с нови форми на социално изключване. В едно модерно и единно общество всеки трябва да може да дава своя пълноценен принос и да има достъп до нови възможности за социално издигане през различните етапи от живота си. Това е въпрос на социална справедливост и социално сближаване.

Това е в не по-малка степен и икономически императив. Наличието на едно добре функциониращо, уверено в себе си и динамично общество, което инвестира в своя човешки капитал и създава възможности за всеки да се развива през целия си живот, е от съществено значение за поддържането на икономическия растеж, на участието в пазара на труда и на жизнения стандарт, както и за борбата със социалните рискове.

Това е и политически императив. Изграждането на доверие и увереност е от основно значение за напредъка, модернизацията и готовността за промяна.

Макар Европа да разполага с много богат опит, е ясно, че модели или „решения“ в това отношение не могат просто да се прехвърлят или изнасят в своята цялост от една държава членка в друга, при положение че социално-икономическата ситуация, културните традиции и образователната система там са различни.

Независимо от това, в крайна сметка всяка европейска страна се стреми към едно и също: да се създаде по-справедливо общество, основано на равни възможности. Нашият пол, родно място, семейна история или благосъстояние при появата ни на този свят не следва да определят равнището на достъп до образование, услуги или възможности.

В своето многообразие държавите от ЕС-27 имат възможността да отговорят на общите предизвикателства поотделно и заедно, съзнавайки, че отговорността да се подготвят за бъдещето до голяма степен е в техни ръце. С представените три варианта в настоящия документ се очертава обща картина на това какво може да се постигне на европейско равнище и какви биха могли да са ограниченията в зависимост от това колко амбициозни са целите, които си поставяме, и до каква степен някои или всички държави членки са готови да си сътрудничат.

През идните месеци ще продължи да се дискутира дали в бъдеще ролята, която Европа играе в подкрепа на ЕС-27, следва да бъде променена или не. Комисията е решена да задълбочи и разшири тази дискусия с гражданите, социалните партньори, другите институции на ЕС и лидерите на ЕС-27. Настоящият документ за размисъл има за цел да положи основата на дебат, който по същество трябва да изясни два нерешени въпроса: С кои предизвикателства нашите държави следва да се борят заедно? Каква добавена стойност могат да осигурят инструментите на равнище ЕС в тази борба?

В тази дискусия следва също така да се отчете фактът, че социалните съображения не се ограничават до областите на „класическата“ социална политика. В тази връзка в документите за

размисъл относно извличането на ползите от глобализацията, задълбочаването на икономическия и паричен съюз и бъдещето на финансите на ЕС, които предстои да бъдат представени, ще се разгледат също въпроси, засягащи социалното измерение на Европа в бъдеще.

Заедно с Комисията шведското правителство подготвя социална среща на върха за справедливост на заетостта и растежа, която ще се проведе в Гьотеборг на 17 ноември 2017 г. Комисията изразява надеждата, че дотогава настоящият документ за размисъл ще подготви почвата за провеждането на изчерпателна и открита дискусия за това какви са целите пред нашите общества и как Европа може да им помогне да ги постигнат.